

МЕЛЬНИК ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
заступник директора, кандидат юридичних наук, доцент

ДИКА ЄВГЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
викладач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

ЗАХИСНІ СТРАТЕГІЇ ТА НАВИЧКИ ПОДОЛАННЯ ЯК ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Все частіше до проблеми психологічного подолання звертаються представники крос-культури і соціальної психології при вивченні адаптації мігрантів, маргіналів, люмпенів: виділяються чинники, які передують і/або сприяють вибору тих чи інших стратегій копінг, аналізуються наслідки особливостей подолання стресу на рівні загальних стратегій акультурації і результативної ефективності крос-культурної адаптації. До вивчення особливостей так званої копінг-поведінки або захисної стратегії звертаються й сучасні кримінологи, аби пояснити поведінку потенційної жертви злочину, задля більш ефективної віктимологічної профілактики злочинності.

Копінг (навички подолання) поєднує у собі два акценти: акцент на ситуації, в якій діє суб'єкт, і акцент на особистісних особливостях, які в ній проявляються. Яким би не було широким поняття подолання, воно неминуче апелює до процесу адаптації як до своєї базової функції: призначення копінг полягає у забезпеченні адаптації людини до вимог ситуації. Саме через це виражена актуалізація соціально-психологічного та кримінологічного інтересу до проблеми подолання [1].

Дж. Кохен і Р. Лазарус, узагальнивши дані багатьох досліджень, виділили п'ять основних завдань існування захисних стратегій:

- мінімізація негативного впливу обставин та підвищення відновлення психічних та фізичних ресурсів (одужання);
- терпіння, пристосування або регулювання, зміна життєвих ситуацій;
- підтримання позитивного «образу Я», впевненості у своїх силах;
- підтримка емоційної рівноваги;
- підтримання, збереження тісних взаємозв'язків з іншими людьми [2].

У 1978 році Л. Перлін і К. Шулер уперше використали метод інтерв'ю осіб, які були жертвами у минулому, для вимірювання захисної поведінки.

нки дорослих. Ці вчені виділили три копінг-стилі, які відповідають основним сферам психічної діяльності: копінг-стилі, спрямовані на змінення самої ситуації; копінг-стилі, спрямовані на змінення значення ситуації; копінг-стилі, спрямовані на контроль негативних емоцій [3, с. 126].

Дж. Амірхан на основі факторного аналізу різноманітних копінг-відповідей на стрес розробив «Індикатор стратегій». Він виділив три групи захисних стратегій, спрямованих на вирішення проблем, на пошук соціальної підтримки і на уникнення [4, с. 57]. «Індикатор захисних стратегій» можна вважати одним з найбільш вдалих інструментів дослідження базисних стратегій відповідної поведінки людини. Ідея цього опитувальника полягає в тому, що всі поведінкові стратегії, які формуються у людини протягом життя, можна поділити на три великі групи:

- Стратегія вирішення проблем – це активна поведінкова стратегія, відповідно до якої людина прагне використовувати всі наявні особистісні ресурси для пошуку можливих способів ефективного вирішення проблеми.

- Стратегія пошуку соціальної підтримки – це активна поведінкова стратегія, відповідно до якої людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою та підтримкою до навколишнього середовища: сім'ї, друзів, значущих інших.

- Стратегія уникнення – це поведінкова стратегія, відповідно до якої людина прагне ухилитись від контакту з оточуючою дійсністю, відійти від проблем. Людина може використовувати пасивні способи уникнення, наприклад, занурення в хворобу або вживання алкоголю, наркотиків, а може зовсім «піти від вирішення проблем», використавши активний спосіб уникнення – суїцид [5, с. 24].

Віктимологічну профілактику можна вважати успішною, якщо в процесі взаємодії із ситуацією людина усвідомлюючи важливість її вирішення, знаходить свій індивідуальний варіант подолання, і шляхом здійснення певних дій, задовольняє свої актуальні потреби та відновлює свій комфортний психологічний стан. Профілактична з віктимологічної точки зору значущість «захисної поведінки» полягає в тому, щоб якомога ефективніше та швидше адаптувати людину до вимог конкретної ситуації, дозволяючи особі оволодіти нею, ослабити або пом'якшити ці вимоги, постаратися уникнути або звикнути до них і, таким чином, погасити негативну дію ситуації, а також свою власну негативну або провокуючу поведінку, аби не стати жертвою насильства. Основне завдання копіngu – забезпечення і підтримка внутрішнього та зовнішнього благополуччя людини і задоволеності соціальними відносинами. Подібні стратегії більш направлені на психологічне подолання стресу, як основної руйнівної сили в екстремальній ситуації. При дослідженні злочинності, нас також цікавлять поведінкові аспекти, а саме стратегії поведінки суб'єкта при спілкуванні з оточуючими людьми. Сама стратегія поведінки може

досліджуватись на прикладі будь-якої професії, субкультури, соціальної спільноти, клубу за інтересами і т.д.

Існують й так звані «прикордонні» стратегії, адже стратегії поведінки можливої жертви злочину, як і поведінка та мотиви злочинця можуть мати змішану структуру, та пояснювати себе не одним психофізичним станом. З цього і висновки про те, що й захисна поведінка при криміногенній ситуації може бути різною в чоловіка і жінки.

У пострадянській та вітчизняній кримінологічній науці вже була спроба встановити новий спосіб отримання кримінологічної інформації завдяки аналізу віктимологічної поведінки осіб, постраждалих від злочинів. Така необхідність була викликана необхідністю отримання нових методів вивчення інформації, які б дозволили виявити латентні процеси злочинності та якісно підвищити рівень аналізу поведінки потенційних жертв та жертв злочинів. Одним з таких методів стало моніторингове опитування населення з метою визначення осіб, відносно яких були скоєні злочини. Реалізується також довгострокова програма періодичних міжнародних опитувань жертв злочинів (The International Crime Victim Survey – ICVS). Опитування, присвячене досвіду жителів Європейського Союзу у сфері злочинності та правоохоронної діяльності, проводилося Європейським консорціумом, включно з Gallup, UNICRI, Інститутом Макса Планка, CEPS/INSTEAD та GeoX Ltd [6].

Опитування порівнює рівні виктимізації в ЄС та вимірює, як громадяни відносяться до своєї безпеки та безпеки в цілому. В ньому аналізуються відносини між поглядами громадян ЄС на їх якість життя та рівень злочинності в окрузі в ЄС (ЄС-15, Естонія, Польща та Угорщина) – всі вони незалежні від фактичних поліцейських записів [6]. Опитування проводилося в 15 старих членах Союзу Польщі, Угорщини та Естонії. Дослідження було профінансовано DG Європейської комісії. Україна приймала участь в цій програмі у 1997 та 2000р. З огляду на те, що у 2015 році Україна підписала асоціацію з Євросоюзом доречно було б знову поновити себе в статусі членів та розробників подібної програми. Але, щоб розпочинати подібні програми є нагальною необхідністю всеукраїнського перепису населення. Актуальна статистична картина зможе надати змогу виявлення більш вразливих категорій громадян (дітей, неповнолітніх, пенсіонерів), а також найбільш небезпечних категорій громадян (раніше судимих осіб, безпритульних, безробітних і т.д.).

Отже, слід підвести висновки про те, що самозахист та вміння подолати стрес є невід'ємною частиною будь-якого копінгю. Когнітивна модифікація поведінки особи шляхом засвоєння тренінгів та навичок призведе до успішного прояву профілактики злочинності серед населення. Індикатором вимірювання цієї дієвості стане зменшення рівня подразників, збудників та провокацій неправомірної поведінки серед населення. Якщо злочинність схильна до самовідтворення та саморегуляції, то відповідно правосвідомо та законослухняна поведінка громадян також в змозі корегувати прояви злочинності у суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Ткачук Т. Копінг-поведінка як проблема сучасної психології. Рідна мова. Копінг-поведінка як проблема. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm32_05.
2. Lazarus R.S., Cohen J.B. Environmental stress in human behavior and the environment. Current theory and research, edited by I. Altaian and J.F. Wohlwill: New York, Plenum, 1977.
3. Пельцман Л. Стрессовые состояния у людей, потерявших работу / Л. Пельцман // Психологический журнал. – 1992. – Т. 21. № 1. – С. 120-130.
4. Лазарус Р.С. Психология эмоций : учеб. пособие [для студ. вузов, обуч. по спец. псих.] / Р.С. Лазарус. – СПб : Питер, 2007. – 328 с.
5. Нартова-Бочавер С.К. «Coping behavior» в системе понятий психологии личности / С.К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. № 5. – С. 20-30.
6. ICVS – International Crime Victims Survey. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute -URL: http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/.

Ключові слова: захисні стратегії, навички подолання, копінг, стрес, віктимологія, профілактика, злочинність.

Ключевые слова: защитные стратегии, навыки преодоления, копинг, стресс, виктимологическая профилактика, преступность.

Key words: defensive strategies, coping skills, coping, stress, victimological prevention, crime.

ОДИНЦОВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ФАКТИЧНОГО СТАНУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Отримання науково обґрунтованого уявлення про стан та динаміку злочинності в Україні, зокрема про організовану злочинність, продовжує залишатись одним із головних завдань сучасної кримінологічної науки. Одним із напрямів реалізації зазначеного завдання, а також складовою кримінологічного моніторингу, є аналіз офіційної статистики про злочинність [1, с. 146-165].

Проте, як свідчить аналіз даних кримінальної статистики МВС України та Генеральної прокуратури України за 2002-2018 рр. [5, с. 256-260; 2, 3, 4] про організовану злочинність, дане джерело кримінологічної інформації відображає стан, структуру, динаміку, характер злочинності організованих груп та злочинних організацій примітивного рівня. Усі питання про даний соціально-правовий феномен, на які можна відпові-